

BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMINDA SINIRLARI AŞAN BİR SOSYAL SORUN ALANI OLARAK UNUTULMA HAKKI

Güney NAİR*-Emine BALTA**

Öz: Bilgi iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler hayatımızı kolaylaştırmanın yanında çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Sanal platformlar günümüzde bireylerin en savunmasız kaldıkları alanlar olarak bir tehdit unsuru olabilmektedir. Dijital dünyada gözlenen önemli sorun alanlarının başında kişilere ait verilerin, onların istemleri dışında başkaları tarafından izinleri alınmadan kullanımı gelmektedir. Bu durum mahremiyetle birlikte, özgürce hayatını sürdürmek isteyen bireylerin dijital dünyada bıraktıkları ama sonradan görülmesini istemedikleri izlerin silinmesi konusundaki tartışmaları arttırmış, sosyal sorun halini almıştır. Bireylerin isteyerek veya istemeden internet ortamında paylaştıkları; ya da kendileri hakkında başka kişi ya da kuruluşlarca paylaşılan bilgilerin, görüntülerin sosyal medya ya da arama motorları aracılığıyla başkalarına ulaşmasının engellenmesi konusunda modern ve demokratik toplumlarda önemli adımlar atılmaktadır. Türkiye de bu konuda gözlenen gelişmeler karşısında duyarlıdır ve 2015 yılında Yargıtay Genel Hukuk Kurulu'nun kararı ile "unutulma hakkı" hukuk sistemimize içtihat olarak dâhil edilmiş, bu alandaki en önemli adımlardan biri olan "6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek, 07.04.2016 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu makalede akademik literatür taranarak, dijital dünyada bireylerin bıraktıkları izlerin, daha sonra oluşturduğu tehditlerin bir sosyal sorun alanı olarak "unutulma hakkı" kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır, dünyada ve ülkemizde bu konuda yaşanan sorunlara yönelik atılan hukuki adımlar, dünyadaki gelişmeler ışığında Türkiye'nin durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet, Unutulma Hakkı, Veri Güvenliği, Bilgi İletişim Teknolojileri, Özel Yaşamın Gizliliği.

The Right to be Forgotten as an Area of Social Issues that Crosses Borders in Usage of Information and Communication Technologies

Abstract: Developments in the field of information and communication technologies not only make our lives easier, but also bring about various problems. Virtual platforms may become an element of threat today as areas where individuals are the most

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, SİVAS.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, SİVAS.

Kabul Tarihi: 06.11.2017

Yayın Tarihi: 26.12.2017

defenseless. One of the primary areas of issues observed in the digital world is that data belonging to people are used by others without their permission. This situation, along with privacy, initiated debates about deleting the traces that people left in the digital world but would not want to be seen later, and this has become a social issue. Significant steps are being taken in modern and democratic societies on the issue of preventing access by others to information shared by people themselves or others knowingly or unknowingly on the internet through search engines. Turkey is also sensitive about the developments in this issue and the “right to be forgotten” was included in Turkey’s legal system with a 2015 decision by the Committee of Common Law of the Court of Appeals as a precedent. “Law No. 6698 on the Protection of Personal” was accepted by the Grand National Assembly of Turkey and entered into force upon publication on the official gazette on 07.04.2016. This is an important step. However, this area requires comprehensive legislative regulations. This article reviewed the relevant literature, investigated the threats created by traces people left in the digital world in the scope of the “right to be forgotten” as an area of issues, and analyzed the state of Turkey in the light of legislative steps taken in the world and in Turkey, as well as the developments in the world.

Keywords: Privacy, Right to be Forgotten, Data Security, Information and Communication Technologies, Right to Privacy.

Giriş

İnsanlığın özellikle son yarım yüzyıllık geçmişine bakıldığında yüksek teknoloji kullanımının dikkat çekici boyutlara ulaşıldığı görülmektedir. Henüz üç yüz yıl önce sanayi devrimini gerçekleştiren insanlık çok kısa sürede yeni bir toplumsal dönüşüm yaşamış, bu dönüşüme bilginin doğasında yaşanan değişim ile birlikte gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin oluşturduğu bilişim kültürü kaynaklık etmiştir.

Sanayi toplumunun kurum ve kuralları üzerinde yeni bir toplum tipi şekillenmekte ve genel anlamda bu yeni toplum tipi bilgi toplumu olarak (Nair, 2008:80) adlandırılmaktadır. Hızla ve dünya çapında yayılan bilişim kültürü, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri ve toplumsal yapıları derinden etkilemekte, bilgisayar ve internet dünyasında gözlenen değişim, toplumların yaşamlarında yeni değerlendirmeleri ve davranış kalıplarını gündeme getirmektedir. İnternet “tekerlekten elektriğe, matbaaya kadar birçok yenilik gibi toplumsal yaşantıda, insanların tutum, davranış ve alışkanlıklarında önemli değişikliklere yol açmakta, aileden, arkadaşlık ilişkilerine, iş ilişkilerine kadar sosyal yapıda” (Tarcan, 2005:3) değişikliklere neden olmaktadır.

Ulaşılan teknolojik olanaklar, bir yandan insan yaşamını kolaylaştırırken, diğer yandan uluslararası sözleşmelerle güvence altında bulunan haberleşmenin ve özel yaşamın gizliliğinin korunması gibi özgürlük alanlarında çeşitli risklere, tehditlere zemin hazırlamaktadır. “Özellikle yeni iletişim teknolojileri ve

sonucunda gelişen yeni medya, artık bireylerin sosyal ağlarda kendilerine oluşturdukları yeni kimlikler ve sanala doğru yapılan derin ve zaman zaman endişe verici bir yolculuğu da karşımıza çıkarmaktadır” (Baban, 2012:57). Eğlence ve dinlence kültürünün egemen olduğu, kişiler arası iletişimde görsel öğelerin, görmenin, göstermenin ve gözetle(n)menin ön plana çıktığı sosyal medya olarak adlandırılan dijital dünyada gerçekleştirilen paylaşımlar, görsel ve yazılı ifadeler başka kişi ve kurumlar tarafından bireylerin istemleri dışında ve kontrollerinden uzak mecralarda kullanılabilir. Gündelik yaşamda kullanılan teknolojik araç-gereçler çok fonksiyonludur. Veri kaydı ve paylaşımı kolaylıkla yapılabilmektedir. Kaydedilebilecek veriler arasında gizlilik içeren, özel yaşamları tehdit edenler de söz konusu olabilmektedir. “Örneğin Japonya’da cep telefonları çoğunlukla kadınların gizli şekilde resimlerinin çekilmesi veya videolarının kaydedilmesi suçlarında kullanılmaya başlanmıştır. 2011 yılında kayıt altına alınan 1741 vakanın %30’unda akıllı telefonlar” (Yavuz, 2016:15) kullanılmıştır. Kayıt altına alınan bu tür özel yaşamın gizliliğini tehdit eden, mahremiyeti sorgulatan verilerin dijital ortamdan paylaşımı sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Bu yüzden “internetin ahlaki değerlere, güvene ve kanunlara sahip olan bir iletişim aracı haline gelmesi” (Çoruh, 2011:88) arzulanan bir durumdur.

Günümüzde internet “herkesle bağıntıyı olası kılarak, toplumsal hiyerarşilere son veren, ortak aklın gelişimini arttıran, bireyleri edilginliğe boğmuş televizyonda simgeleştiren bir kitle kültüründen” (Maigret, 2016:328) kurtarma gücünü elinde bulundurmakta, özellikle sosyal ağların gelişimiyle, insanların birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarının yolunu açmaktadır. Bireysel anlamda düşünüldüğünde günümüz dünyasında gözden kaybolmak artık olanaksız görünmekle birlikte “tüm toplumsal yaşamın denetim altında tutulması” (Marx, 2002:12) gibi ciddi toplumsal bir sorun karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin kendi rızalarıyla daha görünür hale gelmelerine zemin hazırlayan bilgi iletişim teknolojileri sayesinde kişisel yaşamın her türlü detayına erişilmekte, özel, mesleki ve kamusal yaşamda mahremiyet ve bireysel özgürlükler tartışmaya açılmaktadır. Mahremiyete yönelik tehditler ve ihlallerin ortaya çıkması son yıllarda sıkça tartışılan unutulma hakkını gündeme getirmektedir. Bu hak, dayanağını kişisel verilerin korunması tartışmalarında bulmaktadır.

1. Teknolojinin Sağladığı Olanaklar, İnternet ve Sosyal Medya

İnternet, bir çok bilgisayar sistemini “TCP/IP protokolü ile birbirine bağlayan” (Ayfer, 1997: 5) dünya çapında yaygın olan, “bütün bilgisayar kullanıcılarının bağlanabileceği ve yararlanabileceği genel bilgisayar ağıdır” (Çoruh, 2011:88). Bu gün ulaştığımız gelişme düzeyinde internet “gerçek bir süpermedya, ötekileri yutan bir dev olarak görülmekte evrenselliğiyle,

esnekliğiyle, aktarım biçimleri ve kullanımının az masraflı olması nedeniyle geleceğin tek medyası” (Maigret, 2016:329) olarak tanımlanmaktadır.

İnternet, Amerikan Savunma Bakanlığı ve çeşitli Amerikan Üniversiteleri tarafından başlatılmış bir proje olarak literatüre girmiştir. 1969 yılında “ilk olarak, Amerikan Savunma Bakanlığının araştırma dairesi tarafından bakanlığın bilgisayarlarını ağ üzerinde birleştirmek amacıyla tasarlanıp uygulamaya konulmuş” (Tarcan, 2005:2) daha sonra “Savunma Kurulu, Kaliforniya Üniversitesi’nin Los Angeles ve Santa Barbara Kampüsleri ile Utah Üniversitesi ve Stanford Üniversitesi Araştırma Enstitüsü arasında” (Castells, 2003:23) bağlantı kurulmasıyla genişletilmiştir. “Arpanet adlı bu proje sadece onbeş bilgisayarın birbirine bağlı olduğu bir ağ ile başlamış, 70’li yıllara gelindiğinde internet fikri yaygınlaşmış, 80’li yıllar internet fikrinin teknoloji ile harmanlandığı yıllar olmuştur” (Kara, 2012: vii) Günümüzde tıpkı televizyon gibi gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiş ve yaygınlaşmıştır. İnternet son yirmi yılda karşılaştığımız “kayda değer teknolojik gelişmelerin (dizüstü bilgisayarlar, akıllı telefonlar, GPS sistemleri) ilham perisi olmuş, bocalayan pek çok sektöre taze bir soluk getirmiştir” (Poynter, 2012: ix). İletişim araçlarının tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde hiçbir iletişim tekniğinin toplumsal yapılara bu kadar kısa zamanda böyle yaygın bir biçimde yerleşmediği gözlemlenmektedir. “Ancak genelde internetin aile içi kullanımı elektronik postalarla, bazı alanlardaki web sayfası ziyaretleriyle” (Maigret, 2016:333) sınırlı kalmaktadır.

İnternet ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak özellikle gelişmiş ülkelerde internet kullanıcı sayıları hızla artmaktadır. Türkiye, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar olmasa da, bu gelişmeye anlamlı ölçülerde tepki vermektedir. Türkiye bilgisayar ile 1960 yılında tanışmıştır. ABD tarafından karayollarının tasarımında kullanılmak üzere bağışlanan IBM 650 bilgisayar sistemi ardından 1962 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nin kiraladığı IBM 1620 sistemi ülkenin ilk bilgisayar ile tanışma örnekleridir. “1968 yılına değin Türkiye’nin toplam bilgisayar yatırımı her yıl %100 dolaylarında artmış, 1967’de toplam 29 elektronik bilgisayar için yıllık kira 114. 000 doları bulmuştur” (Köksal, 2012:38). Türkiye’de internet ilk kez Nisan 1993 yılında ODTÜ’de kullanılmıştır.

Günümüzde internet geniş bir olanaklar dünyası olarak bilimsel üretkenlikten, ticari alış verişe, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesinden haberleşmeye, eğlence ve dinlence olanaklarından ev, ofis güvenliğine kadar yaşamın her alanında yeni davranış kalıplarını şekillendirmektedir. Günümüz internet teknolojisi sayesinde ortaya çıkan, sıkça kullanılan ve kimi zaman da bağımlılık yapan sosyal medya 2004 yılında “facebook”, 2006 yılında “twitter” uygulamalarının başlamasıyla internet ortamında hızla yayılmış ve gelişmiştir. Kişisel bilgilerin paylaşıldığı bu gibi sosyal ağlar, bireylerin eğlenceli zaman

geçirdiği ve iletişim sağladığı bir araç olduğu gibi, özel hayatın ifşa edilebilmesine de olanak tanımaktadır. Günümüz dijital teknolojilerinin sağladığı dikkat çekici bir unsur, bireylerin eş zamanlı olarak birden fazla karşılıklı iletişim kurabilmeleridir. “Birey, karşılıklı iletişim kurduğu bireylerden biri ile aynı uzam ve zamanı paylaşırken, makine ile aracılanmış iletişim kurduğu birey ile farklı gerçek uzamı, aynı zamanı ve aynı siber uzamı paylaşabilmektedir” (Şener, 2016:116). İnternet ortamında bireyler tüm dünyada yaygın olarak sosyal medya adı verilen yeni bir dijital tanımın içinde aktif olarak yer alabilmektedirler. Sosyal medya adı verilen dijital dünya “teknolojik gelişimin son halkasını temsil eden ve geleneksel medyanın gazete, dergi, televizyon gibi konvansiyonel araçlardan farklı bir iletişim ağı oluşturan alanını” (Gülener, 2012: 222) ifade etmektedir. Sosyal medya “kelimelerin, fotoğrafların ses ve görüntülerin oluşturulup online olarak paylaşımına olanak sağlayan web tabanlı uygulamalar, karşılıklı etkileşime dayalı olarak zihinden geçenlerin paylaşıldığı dijital alandır” (Safko ve Brake, 2009:6). Sosyal medya olarak ele alınan dijital alan “sürekli oyun, etkinlik ve benzeri uygulamaları ana ekranına yansıtırken, akış formatı ve güvenlik açıklarıyla profesyoneller için ciddi sorunlar” (Martinez, 2010:34) yaratabilmektedir. Tüm dünyada yaygın bir kullanımı olan sosyal medya “mesafeleri yakınlaştırmının yanında yakınlıkları da mesafelendirmektedir” (Dellaloğlu, 2015: 23). Sosyal medya her yaşta bireyin özel bir eğitim almadan kolaylıkla üye olup kullanabildiği bir platform olduğundan, dünya genelinde kullanıcılarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Sosyal medya sayesinde oluşturulan sosyal çevre genellikle klavye başında sohbet etme ve paylaşılan durumları beğenme, yorumlama ile sınırlı kalmanın yanında, dijital yaşamın dışına taşan tanışıklıklara da zemin hazırlayabilmektedir. Dünya genelinde birçok bilgisayarın birbirine bağlı olduğu ve anlık iletişime, görsel aktarıma olanak sağlayan internet ve sosyal medya uzantıları sürekli büyüyen bir iletişim ağı olarak, gerekli alt yapının oluşturulduğu her yere ulaşabilmektedir. Bu büyük paylaşım dünyası zaman zaman kişisel verilerin sıklıkla ihlal edildiği, kötüye kullanıldığı bir tehdit mekanizması da olabilmekte, bireysel mahremiyet sorgularına kaynaklık edebilmektedir.

2. Sosyal Medyada Gözetleme ve Gözetlenme Çerçevesinde Mahremiyet Olgusu

Görme davranışı bağlamında en büyük teknolojik icat olarak mikroskop ve dürbünden yararlanan insanlık yirminci yüzyılda televizyonun icat edilmesiyle birlikte görme davranışında devrim yaşamış, bedel ödemeksizin konuları, olayları evine taşımıştır. Günümüz dünyası televizyonun tartışılmaz üstünlüğünü bilgisayara bıraktığı çok medyalı bir çağı yaşamaktadır. “Bilgisayar ve onunla birlikte tüm medyanın dijitalleşmesi, sadece ses, görüntü

ve sözleri birleştirmekle kalmayıp, görülebilir olanların içine varsayılmış, yapay gerçeklikleri de katmakta” (Sartori, 2006: 24) bilgi ve iletişim teknolojilerinin kaynaklık ettiği bu büyük toplumsal dönüşüm, gören insandan gözetleyen/gözetlenen insana geçişi de simgelemektedir. İnternetin sunduğu dijital ortamda, özellikle sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar, videolar, yer bildirimleri, kişisel bilgiler vb. kişisel veriler kalıcı olduğundan kimi zaman bu durum sosyal medya kullanıcılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir kişiyi tek başına belirlenebilir kılan her türlü bilgi olarak tanımlayabileceğimiz kişisel verilerin kullanımındaki sınırlılıklar mahremiyete yönelik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Dijital dünyada bireyler için mahremiyet öncelikli temel ihtiyaçlar arasındadır ve toplumdaki topluma, kültürden kültüre zamandan zamana farklılıklar gösterdiği için çok boyutlu bir kavramdır. İnsanlık tarihi boyunca mahremiyet her zaman olagelmiş bir olgu olarak başkalarına söylenmeyen, açıklanmayan gizliliği ifade eder. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler mahremiyet konusundaki sınırları da tartışmaya açmıştır.

Modern toplumlarda özel hayatın gizliliği temel insan hakları arasında sayılmakta ve uluslararası sözleşmelerle ve ulusal anayasalarda güvence altına alınmaktadır. Braman (2002:45)’a göre bireylerin haberleşme gizliliği, veri gizliliği ve kimlik gizliliği her zaman hükümetler tarafından güvence altında tutulmalıdır. Bireylerin özel yaşamlarının gizliliği açısından bu önemli bir haktır, ancak hükümetler bu hakkı zaman zaman sansür amaçlı ve kendi lehlerine kullanabilmektedirler.

Sosyal medya çok sayıda göz ve bakış ile kuşatılmış gözetlenme alanıdır. Bu gözler alanı izler, görür, kaydeder ve yayar, böylelikle de büyümesine yardımcı olur” (Büyükarıslan ve Kırık, 2014: 47). Bu büyüme kimi zaman bireylerin hoşuna gider. Sanal alemde takipçi sayılarını çoğaltmak isteyen, fenomen olmak için paylaşım yapan kullanıcılar açısından bu büyüme, onlar için bir artıdır, ancak farklı bir kullanıcı sonucunu düşünmeden bir paylaşım yaptığında bu paylaşım da zamanla yayılır ve binlerce farklı kullanıcıya ulaşır. Bu durumdan rahatsız olan kullanıcılar için de sıkıntılı bir süreç başlayabilir. Sosyal medya her ne kadar eğlence amaçlı kullanılsa da sonradan kullanıcılar için beklenmedik büyük sorunlar yaratabilir. Bilinçsiz kullanıcılar kimlik bilgileri, ekonomik bilgileri, özel yaşamlarına ait görüntü ve bilgiler, adres bilgileri vb. verileri sonrasında doğabilecek sakıncaları öngörmeden paylaşabilmektedirler. Çeşitli öz eleştiriler, dış etkiler, pişmanlıklar vb. nedenlerden bir süre sonra silinen bir paylaşım kişiye ait sayfalardan kalkmış görünse bile sanal ortamlarda depolanmaktadır. Bireyler tarafından internet üzerinde gerçekleştirilen “aktivitelerin servis sağlayıcılar tarafından izinsiz bir şekilde kayıt altına alınması özel hayatın gizliliği ilkesinin ihlalidir” (Özdemir, 2015:93). Bununla birlikte kayıt altına alınan bu veriler çeşitli ticari şirketlere satılabilmekte, bireysel verilerimiz metalaştırılmaktadır. Paylaşılan bilgiler

sayesinde bir süre sonra kullanıcılar maddi ve manevi olarak zor duruma düşebilmektedir.

Bu nedenle günümüzde özel hayatın gizliliği ilkesinin uzantısı olarak kabul ettiğimiz, bireysel hak ve özgürlüklerin önemli bir ayağı olan unutulma hakkı hızla önem kazanmakta ve bireyler için önemli bir hak olarak görülmektedir. İnternet ortamında paylaşılan bilgilerin kalıcı olması ve bu durumdan doğan sıkıntılar, bireylerin dijital dünyada bıraktıkları izlerin kendi arzularıyla silinip silinemeyeceği tartışmasının yarattığı yeni kuşak bir hak olarak karşımıza çıkan unutulma hakkı çok boyutlu yasal düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır.

3. Uluslararası Düzenlemeler Işığında Unutulma Hakkı

Unutulma hakkı, anlam bakımından, bireyin dijital dünyadaki bilgilerinin silinmesi, özel verilerine ulaşılmasının servis sağlayıcılar tarafından engellenmesidir. “Dijital hafızada yer alan bireye ait fotoğraf, kimlik bilgisi, adres ve kişisel içeriğin, yine bireyin kendi talebi üzerine bir daha geri getirilemeyecek biçimde” (Gülener, 2012: 226) ortadan kaldırılması süreci olarak tanımlanabilir. Unutulma hakkı, kişilerin “internette yer alan kişisel verilerin arama sonuçlarında kendi adlarıyla bağlantılı olmamasını isteme hakkıdır” (Yavuz, 2016: 42). Uluslararası akademik çevrelerde, unutulma hakkının karşılığı olarak, “the right to oblivion” veya “the right to be forgotten” kavramları kullanılmaktadır. Buna karşılık genel olarak, bireyin kendisinde veya üçüncü kişilerin elinde bulunan kişisel verilerini kontrol etme ve mümkün olduğunda silme hakkı olarak ifade edilmektedir. Unutulma hakkı ile bireyler, “sahip oldukları ve özellikle silinmiş kişisel verilerin üçüncü kişiler tarafından izlenmemesini veya takip edilmemesini amaçlamaktadırlar” (Akgül, 2016:17). Unutulma hakkı, “Avrupa Birliği üyesi yirmi sekiz devlet ve Avrupa Birliği’nin yargı yetkisini tanıyan dört ayrı devlette uygulanmaktadır” (Taşkın, 2016:3-4). Unutulma hakkı ile ilgili ilk girişimde bulunan Mario Costeja adlı İspanyol bir avukattır. Costeja, “Google arama motorunda kendisi hakkında bir haber içeriğinin, olayın üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen haberin silinmemesi üzerine, yeni bir hak olan unutulma hakkını” (Taşkın, 2016:2) kullanmak istemiştir. Haberin içeriği, Gonzales’in yıllar önce vergi borcundan dolayı evini satmak zorunda kalmasıdır. Yayınlanan bu haberin dijital dünyada uzun süreden beri var olması İspanyol avukatın, hem özel hayatını hem de mesleki hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle Gonzales, özel hayatının gizliliğini korumak adına, haberin kaldırılması için önce Google’a konuyla ilgili başvuruda bulunmuş, ancak başvurusuna olumsuz yanıt almıştır. Bunun üzerine Gonzales, Avrupa Birliği Adalet Divanı’na konuyla ilgili başvuruda bulunmuştur. Adalet Divanı ise gerekli incelemelerden sonra İspanyol avukatı haklı bulmuş ve haberin kaldırılması kararını vermiştir. Böylelikle Mario

Costeja Gongales, unutulma hakkını arayan ve hakka sahip olan ilk kişi olarak kayıtlara geçmiştir.

Unutulma hakkına yönelik kanun çalışmalarından ilkinin, Fransa'da (2010) internette unutulma hakkının oluşturulmasına yönelik yapıldığı görülmektedir. Söz konusu kanun teklifinin, "ilgilinin isteği veya makul bir süreden sonra e-mail ve telefon mesajlarının tamamıyla yok edilmesi konusunda internet ve telefon firmalarına yükümlülük getirilmesine ilişkin olduğu" (Akgül, 2016:24) görülmektedir. "Unutulma hakkının Fransa'da hukuki bir zemin bulması diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiştir. "Fransa'daki gelişmelerden hemen sonra, aynı yıl içinde unutulma hakkı Avrupa Komisyonu'nda" (Yavuz, 2016:69) gündeme alınmıştır. 2012 yılının başlarında ise Avrupa Komisyonu'nun "adalet, temel haklar ve vatandaşlıktan sorumlu üyesi, Viviane Reding tarafından yapılan açıklama ile gündeme gelen unutulma hakkı, özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunması konusunda dikkat çeken yeni bir hak" (Gülener, 2012:220) olarak tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa Adalet Divanı'nın kararından sonra unutulma hakkı Fransa'da uygulanmaya başlanmıştır. "Uygulama başladıktan sonra da Fransız kamuoyunda önemli bir gündem maddesi olmuştur" (Yavuz, 2016: 68).

Unutulma hakkı, Avrupa parlamentosu ve Avrupa Konseyi'ne sunulmuş düzeltme ve silme başlığını taşıyan üçüncü bölümünün, on yedinci maddesince düzenlenmektedir. Düzenlemenin birinci fıkrasında kullanıcıya ait verilerin hangi durumda silinmesi gerektiği hükmüne bağlanmaktadır. Buna göre, "eğer veriler uzun süredir toplanış amacına göre kullanılmıyor, kullanıcı da söz konusu verilerin saklanmasına rıza göstermiyorsa kullanıcıya ait verileri silmek ve yayılmasını engellemek" (Gülener, 2012:234) servis sağlayıcıların zorunluluğu olarak açıklanmaktadır. Alınan karar sonrasında Google, Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşlarının talepleri doğrultusunda internette kendileriyle ilgili kişisel verileri silmeye, linklerini kaldırmaya başlamıştır. Kişi ad ve soyadları ile arama motorundan arama yapıldığında "bazı sonuçlar kaldırılmış olabilir" cümlesi bu uygulamanın karşılığı olarak sisteme eklenmiştir. Unutulma hakkının tanınması ise, Avrupa Adalet Divanı tarafından 13 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir (Küpeli: 2016:231). Avrupa Birliği Adalet Divanı (European Court of Justice), merkezi Lüksemburg'da bulunan, Avrupa Birliği'nin ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun yargı kurumudur ve Avrupa Birliği bünyesi içinde yer alan en yüksek mahkemedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihadı gereğince, Avrupa Birliği sınırları içinde yaşayan herkes, "birlik vatandaşı olamasa dahi, Avrupa Birliği sınırlarında yaşıyor olmaları şartıyla, arama motorlarına bizzat veya vekilleri aracılığı ile başvurarak, görsel ya da yazılı içeriklerin kaldırılmasını talep ederek unutulma hakkından yararlanabilmektedir" (Taşkın, 2016:1).

Mario Costeja Gonzales adlı İspanyol avukatın yapmış olduğu şikayeti inceleyen İspanyol makamları, “2010’da, Google’ın ilgili linkleri kaldırmasını istediye de herhangi bir karar alınmaması üzerine Google temyize gitmiş, İspanya Yüksek Ulusal Mahkemesi de konu hakkında görüş bildirmesi için davayı Avrupa Adalet Divanı’na taşımıştır” (Akgül, 2016:31). Avrupa Adalet Divanı, “sonraki içtihadını emsal oluşturacak şekilde 13 Mayıs 2014 günü (C-131/12) sayılı kararı ile davayı Gonzales lehine sonuçlandırmıştır” (Taşkın: 2016:2). Alınan kararda kişinin ismine dayalı olarak üçüncü kişiler tarafından internet ortamından yasal olarak işlenen ve ya yayımlanan kişisel verilerin, “arama motorları tarafından internet ortamına yüklenen söz konusu verilerin ve buna ilişkin sonuç listesinde yer alan bilgilerin silinmesi gerektiği” (Akgül, 2016:31) ifade edilmektedir. Avrupa Adalet Divanı, unutulma hakkını hak ve temel özgürlükler çerçevesinde değerlendirmiştir. Divan’a göre “direktif 95/46, gerçek kişilerin temel hak ve özgürlüklerini, özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin işlenmesi göz önünde bulundurularak yüksek seviyede korumayı amaçlamaktadır” (Yavuz, 2016:77). Adalet Divanı’na göre veri öznesinin bu hakkı, arama motorunun ekonomik çıkarına nazaran daha üstündür. Yine veri öznesinin, kendisi hakkındaki bilgilere ulaşılmamasını talep etme hakkı ile kamunun o bilgilere ulaşma hakkı kıyaslandığında, veri öznesinin hakkına öncelik tanınması gerekmektedir. Bu durumun tek istisnası, “veri öznesinin kamuya mal olmuş bir kişilik olmasıdır. Haberde üstün nitelikte kamusal yarar söz konusu ise, içerik arama motorunda” (Taşkın, 2016:3) kalabilecektir. Avrupa Adalet Divanı’nın bu kararının hemen ardından Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden içerik kaldırılması talebiyle arama motoru google’ye 12.000’in üzerinde başvuru yapılmıştır.

Dijital ortamda Google, Yahoo, Yandex gibi arama motorları kişilerin adlarıyla veya çeşitli konu başlıklarıyla ilintili olarak internette arama yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aramalar sonucunda o konu ya da kişiyle ilgili anahtar kelimelere bağlı tüm içeriğe ulaşılabilir. Gelişen teknolojiye bağlı olarak hem hızlı ve hem de detaylı olarak veri öznesi hakkında bütün bilgilere kısa sürede ulaşılabilir. İnternet alt yapısının bulunduğu her yerden her bilgiye kolaylıkla ulaşmak, arama motorları sayesinde mümkündür. Dolayısıyla, verilen karardan da anlaşılacağı gibi, yalnızca Google için değil tüm arama motorları için genel bir karar söz konusudur. Avrupa Adalet Divanı’nın vermiş olduğu karardan sonra, bu yeni hakkı kullanmak isteyen kullanıcılar Google’a internet üzerinden başvuruda bulunarak ve gerekli formları doldurarak arama motorunda yer alan içeriğin silinmesini isteyebilmekte, dolayısıyla unutulma hakkından yararlanabilmektedirler.

4. Türkiye’de Unutulma Hakkına İlişkin Düzenlemeler

Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmeyen bir ülke olmasına rağmen unutulma hakkı konusunda yaşanan gelişmeleri yakından takip etmekte ve bir takım düzenlemelere gitmektedir. Türk hukukunda kısmen de olsa unutulma hakkı yer almaktadır. Bu konudaki yasal düzenlemelerin başında 1982 anayasanın “özel hayatın gizliliği” başlıklı 20. maddesine 2010 yılında ek fıkra eklenmesi gelmektedir (www.tbmm.gov.tr):

“Ek fıkra: 12/9/2010-5982/2 md.) Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir”

Türk Ceza Kanunu’nun 134. maddesi ve devamında kişisel verilerin kullanılması ve özel hayatın gizliliğinin ihlalini oluşturacak eylemler suç olarak düzenlenmiştir. “Türk Ceza Kanunu’nun 134. maddesi, kişilerin özel hayatını ihlal eden kimselerin cezalandırılması gerektiğini öngörmüştür” (Küpeli, 2016:233). Ülkemizde kişilerin özel hayatı, haberleşme özgürlüğü, kişisel verilerinin hukuka aykırı kaydedilip kullanılması, kişilik haklarına yönelik saldırılara ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu konularda “5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında yasa, Türk Ceza Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve Medeni Kanun” (Ahi, 2014: 102) çeşitli hükümler içermektedir. Unutulma hakkı konusunda en önemli adım Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 17.06.2015 tarih 2014/4-56 esas, 2015/ 1679 sayılı kararıyla içtihat olarak hukuk sistemimize girmiştir.

Ülkemizde kişisel verilerin korunmasına yönelik kanun oluşturulması için ilk çalışmalar 1989 yılında başlamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde oluşturulan çeşitli komisyonlar bu konuda bir kanun tasarısı oluşturmakta başarılı sonuç elde edememiştir. 2004 yılında oluşturulan komisyonun 2006 yılında Başbakanlığa gönderdiği son tasarısı 2014 yılında Meclise sevk edilmiş ve ancak 24.03.2016 tarihinde gündeme alınarak “6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” T.B.M.M’de kabul edilmiş, 07.04.2016 tarih ve 29677 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1. maddede kanunun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. 6. maddenin 1. fıkrasında özel nitelikli kişisel veriler;

“kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri olarak tanımlanmıştır. Özel nitelikli kişisel verilerin, ilginin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaklanmıştır” (www.resmigazete.gov.tr). Üçüncü maddede istisna olarak sağlık ve cinsel hayat dışındaki verilerin kanunlarda öngörülen hallerde ilgilinin açık rızası olmaksızın işlenebileceği belirtilmiştir.

Kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde ele geçirilip, depolanıp, üçüncü şahıslara dağıtılması özel hayata müdahale olduğundan, kanunumuzda suç olarak yer almaktadır. Kişilerin özel hayatına, aile yaşamına, cinsel tercihlerine, dini inançlarına, sağlık durumlarına dair tüm alanlardaki bilgileri gizli kabul edilmektedir. “Bu bilgilerin ele geçirilmesi, depolanması, yayılması da özel hayatın gizliliğini ihlal etmekte ve Türk Ceza Kanunu’nda bu ihlal suç olarak” (Ahi, 2014:105) düzenlenmektedir.

Kişilerin, kendi fotoğrafları üzerindeki hakları, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 86. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, bir eser mahiyetinde olmasalar bile, kişilerin resim ve portreleri, tasvir edilenin izni olmaksızın umuma arz edilemez. Dolayısıyla, kişilerin kendi fotoğrafları ile ilgili hakları üzerindeki yasal düzenleme açıktır. “Nitekim, Yargıtay’da, kişilerin fotoğraflarının kişisel değer olduğunu, bu fotoğrafların her ne surette olursa olsun o kişinin izni olmaksızın kullanılmasını veya umuma arzının kişilik haklarına saldırı anlamına geleceğini ifade etmiştir” (Özocak, 2014:114). Hatta Yargıtay, bir kişinin tesadüfen bir fotoğrafın kadrajına girmesi durumunda dahi kişinin hak talebinde bulunabileceğini kabul etmiştir. Ülkemizde her ne kadar kişisel verilerin korunması ile ilgili çalışmalar olsa da, bireylerin unutulma hakkından yararlanabilmesi için konuyla doğrudan ilgili yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Sonuç

Günümüz teknolojileri, bireylerin kişisel verilerine ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Kişisel verilerin zaman zaman olumsuz amaçlar için kişiler, gruplar, işletmeler ya da kamu yapıları tarafından veri öznelerinin iradeleri dışında kullanılması kişisel mahremiyetin sorgulanmasına neden olmaktadır. Dijital ortamda bırakılan izlerin üzerinden yıllar geçse bile silinmiyor olması, kişileri sosyal hayatlarında zor durumda bırakabilmekte, modern insanın bireysel özgürlüklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim akıl almaz hızda gerçekleşmekte, etkilediği toplumlarda yeni davranış kalıpları oluşturmanın yanında yeni sosyal sorunlara da zemin hazırlamaktadır. Gözlenen temel sorunlar arasında en başta, kişisel verilerin kayıt altına alınıp, bireylerin

istemleri dışında depolanması ve arama motorları aracılığıyla herkesin kolayca erişimine açılıyor olması gelmektedir. Özellikle bilgi toplumuna evrilen, sanayileşme sürecini tamamlamış toplumlarda bireyler gündelik yaşantılarının önemli bir bölümünde bilgisayar, internet, gsm vb. teknoloji unsurlarıyla iç içe yaşamakta, fotoğraf, video, ses kaydı, bilgi, e-mail gibi anlık paylaşımlarda bulunmaktadır. Genel olarak veri öznesinin arzusuyla sosyal medyada gerçekleşen paylaşımlar belirli kurallar içinde şifreleme yöntemiyle gerçekleştirilebilir olsa da, birçok kullanıcının teknik detaylar konusunda bilinçsiz olması ya da yapılan paylaşımların sonradan doğurabileceği olumsuzlukları dikkate almaması, veri öznesi açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Sosyal medyadan yararlanan insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Facebook kurucusu Mark Zuckerberg, dünya genelinde 2012 Ekim ayında bir milyar olan kullanıcı sayısının beş yıl gibi kısa bir sürede yüzde yüz artarak 2017 Haziran ayında iki milyara ulaştığını ifade etmiştir (www.bbc.com). Aynı dönem içinde FactSet StreetAccount verilerine göre Twitter inc. kullanıcı sayısı ise aylık 328 milyon olarak açıklanmıştır (www.hurriyet.com.tr). Dijital dünya bireylere sağladığı kolaylıkların yanında, dikkatsiz ve bilinçsiz kullanımlarda birçok sorunu beraberinde getirmektedir. İnternet ortamında paylaşım yapmış ya da üçüncü kişiler tarafından kişisel bilgilerinin istemleri dışında paylaşıldığı bireyler yeni bir hak olarak, unutulma hakkını kullanmayı talep etmektedirler. Dijital dünyanın yarattığı veri bombardımanında veri öznelerinin istemedikleri kişisel verilerin kullanımının ortadan kaldırılmasını talep etme hakkı olarak literatüre giren bu hak, başta Avrupa Birliği üyesi ülkelerde hukuki zemin bulmuş ve uygulamaya konmuştur. Ülkemizde bu konuda uluslararası anlaşmalarla ve hukukla uyumlu yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Modern toplumların gündelik yaşamında özel hayatın gizliliği önem taşımaktadır. Kuşkusuz unutulma hakkı konusunda yapılacak düzenlemelerin, kötü amaçlıların kendilerini gizlemelerine de fırsat yaratmaması gerekir. Dünyayı yakından izleyen Türkiye'nin bilgi iletişim teknolojilerinde gözlenen gelişmeleri yakından izlemenin yanında, bu teknolojilerin kullanımının neden olabileceği olumsuzluklar konusunda özellikle uluslararası kimlikli sosyal medya ve internet kuruluşları karşısında yurttaşlarını koruyucu evrensel yasal düzenlemelere entegre olması son derece önemlidir. Dijital dünyanın neden olabileceği olumsuzluklar konusunda, toplumda yurttaş bilincinin artırılmasına yönelik eğitici çalışmaların ilköğretim sıralarından itibaren artırılması gerekmektedir. Eğitimli ve bilinçli yurttaşların giderek arttığı bir toplum, dijital dünyanın değişimine, kurum ve kurallarına uyum sağlamak konusunda zorlanmayacak, hak ve hukukunu korumada bilinçli davranacaktır. Türkiye, bilgi iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerin uzağında değildir.

KAYNAKÇA

- AHI, Şebnem (2014). Kişilere Kişisel Verileri Üzerinde Kontrol Yetkisi Veren Hak. *Bilişim Dergisi*. s:161 ss:98-110.
- AKGÜL, Aydın (2016). Kişisel Verilerin Korunmasında Yeni Bir Hak: Unutulma Hakkı ve AB Adalet Divanı'nın Google Kararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. s:116. ss:11-38.
- AYFER, Can U. (1997). İnternet Kitabı. Ankara: Ada-Net.
- BABAN, Ece (2012). Mc Luhan ve Baudrillard'ın Penceresinden Sosyal Medyanın Etkisi: İfadenin Esareti, Gözetlenen Toplum ve Kayıp Kimlik Sendromu. Sosyal Medya / Akademi. Edit: T. Kara, E. Özgen. İstanbul: Beta Yayın.
- BRAMAN, Sandra (2002) Policy as a Research Context. BRAMAN, S. (der.) içinde. *Communication researchers and policy-making*. Cambridge: The MIT Press, s.35-58.
- BÜYÜKARSLAN, Ali ve KIRIK, Murat (2013). Sosyalleşen Birey, Sosyal Medya. Konya: Çizgi Kitapevi.
- CASTELLS, Manuel (2003). The Internet Galaxy: Reflections on the Internet Business and Society. New York: Oxford University Press.
- ÇORUH, Mustafa (2011). Bilişim Teknolojileri Ekonomisi Toplumu. 2. Baskı. İstanbul: Arı Matbaacılık.
- DELLALOĞLU, Besim (2015). Mesafeli Yakınlık: Facebook ve Twitter Çağının Yeni Toplumsallığı. *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim*. Edit: O. Özlem. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. S:21-27.
- GÜLENER, Serdar (2012). Dijital Hafızadan Silinmeyi İstemek: Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Unutulma Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. s:102 ss:219-241.
- KARA, Tolga ve ÖZGEN, Ebru (2012). Sosyal Medya/Akademi, İstanbul: Beta Yayınları.
- KÖKSAL, Aydın (2012). Bilişim Devriminde Türkiye. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği Yayını.
- KÜPELİ, Ceren (2016). Şiddet Mağduru Kadınların Unutulma Hakkı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* (22)1 ss:229-239.
- MARX, Garry T. (2002). "What's New About the "New Surveillance?" Classifying for Change and Continuity." *Surveillance & Society* 1(1): 9-29.
- MAIGRET, Eric (2016). Medya ve İletişim Sosyolojisi. Çev: H. Yücel. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARTINEZ, Juan (2010). Marketing to a community. *CRM Magazine*. 14 (6). pp:30-35.
- NAİR, Güney (2008). Bilgi Toplumu ve Türkiye. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- ÖZOCAK, Gürkan (2014). Hassas Kişisel Verilerde Unutulma Hakkının Bulunmadığını Savunmak İmkansız. *Bilişim Dergisi*. s:161. ss:110-118.
- POYNTER, Ray (2012). İnternet ve Sosyal Medya Araştırmaları El Kitabı (Çev:Ü Şensoy). İstanbul: Optimist Yayınları.
- SAFKO, Lon and Brake David K. (2009). The Social Media Bible. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- SARTORI, Giovanni (2006). Görmenin İktidarı. (Çev. G. Batuş, B. Ulukan), 2. Basım. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- ŞENER, Nihal K. (2016). İletişimin Tekno-Sosyolojisi. Kocaeli: Volga Yayıncılık.

- TARCAN, Ahmet (2005). İnternet ve Toplum. Ankara: Anı Yayınları.
- TBD (2002). E-Devlet Yolunda Türkiye. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği Yayını.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.
https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (erişim:15.10.2017).
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-40425186> (erişim:17.10.2017).
- <http://www.hurriyet.com.tr/iste-twitterin-kullanici-sayisi-40439371> (erişim:17.10.2017).
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf> (erişim: 17.10.2017).
- YAVUZ, Can (2016). İnternetteki Arama Sonuçlarından Kişisel Verilerin Kaldırılması, Unutulma Hakkı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.